

Bloembezoekende gewone wesp (Foto: Jan Jaap Boehlé)

Helmkruid

Tekst: Jan Jaap Boehlé

In Nederland kun je vier soorten helmkruid aantreffen. In het voorjaar bloeit, ondermeer op buitenplaatsen voorjaarshelmkruid (*Scrophularia vernalis*), met geelgroene bloemen. In de nazomer bloeien drie veel op elkaar lijkende soorten, elke met kleine, roodbruine bloemen. De meest algemene is Knopig helmkruid (*S. nodosa*), die vrij algemeen op lichte, voedselrijke en niet te droge plekken in bossen voorkomt. Zowel geoord (*S. auriculata*) als gevleugeld helmkruid (*S. umbrosa*) zijn veel minder algemeen. Beide soorten groeien op wat vochtiger plekken en hebben een gevleugelde stengel. De vierkante stengel van Knopig helmkruid voelt wel hoekig aan, maar is niet gevleugeld.

In de tuin

Knopig helmkruid is geen plant die alle aandacht in de tuin opeist, maar voor de goede waarnemer is het wel een fraaie, hoge nazomerbloeier. Mijn ervaring is dat de plant het op kleiige bodems en leemhoudend zand goed doet en zich ook wel uitzaait. De jonge zaailingen laten zich makkelijk wegwieden en vormen geen probleem. Van collega's op droge zandgrond hoor ik wel eens dat het voor hen moeilijker is om deze plant aan de praat te krijgen. Volgens mij moet het met wat schaduw en extra compost toch wel lukken. Aan de basis heeft de plant een dikke vlezig wortelstok. Hieraan dankt de plant zijn Latijnse naam, nodus = knoop of gezwel. Via de wortelstok breidt de plant

zich maar langzaam uit, vermeerdering gaat vooral via de zaden.

Wespenbezoek

De vele kleine bloemetjes staan in een eindstandige, losse pluim. De kroonbladeren van de bloem zijn met elkaar vergroeid. Daardoor heeft de vorm wel wat weg van een ouderwetse helm, vandaar de Nederlandse naam. De kleur van de onderste bloemen is wat groengeel, naar boven toe verandert de kleur naar roodbruin. Een bloem heeft twee soorten meeldraden. Vier vruchtbare meeldraden zijn duidelijk zichtbaar ingeplant op het onderste deel van de bloem. De vijfde meeldraad is onvruchtbaar en zit bovenin, net onder de bovenste twee kroonslippen. Die onvrucht-

Helmkruidbladwesp met larve (Foto: Jan Jaap Boehlé)

Rups helmkruidvlinder (Foto: Machteld Klees)

bare meeldraad heeft een afwijkende vorm en wordt staminodium genoemd. Hoewel onvruchtbaar, speelt het staminodium toch een rol in de bestuiving. De belangrijkste bestuivers zijn langkopwespen. De wespen van dit geslacht, bijvoorbeeld de Saksische en middelste wesp, hebben een duidelijk langge-rekter kop dan andere wespen. Ook zijn deze wespen rondom de kop behaard. Wespen bezoeken zelden bloemen maar de roodbruine kleur van de helmkruidbloemen, samen met de aparte geur, is voor wespen onweerstaanbaar. Bij het bloem-bezoek wordt de wespinkop door het staminodium, dat in de weg zit, naar beneden gedrukt. Daardoor blijft er meer stuifmeel aan de haren op de wespinkin plakken. De meeldraden worden later rijp dan de stempel, dit stimuleert de kruis-bestuiving. De bloemen produceren veel nectar. Behalve door wespen worden ze onder andere door bijen, hommels, zweefvliegen en micro-motjes bezocht.

Rupsen?

De helmkruidbladwesp (*Thenthredo scrophulariae*) is geen echte wesp maar heeft zich als zodanig vermomd. Je onderscheidt ze makkelijk van een echte wesp doordat ze geen wespentaille hebben. Daarnaast zijn de poten bijna helemaal geel, evenals de antennes. De kleur is wat meer oranjegeel dan van een wesp. Ze zijn sterk aan helmkruid verbonden. Tegen de herfst worden de eitjes afgezet tegen de bladrand, daar overwinteren ze. De larve is blauwachtig wit met zwarte stipjes en kan drie cm groot worden. Je ziet ze vooral van augustus tot september, daarna verpoppen ze zich. De bladwesplarven lijken op vlinderrupsen maar het zijn 'bastaardrupsen'. Het verschil zit 'm in de pootjes. Een vlinder-rups bestaat uit een kop en daarachter een groot aantal segmenten. De eerste drie segmenten vormen later het borststuk met daaraan de poten en vleugels. De rups heeft hier drie echte poten, dan volgen er twee pootloze segmenten. De daar-

op volgende vier segmenten hebben vier buikpoten dan volgen er weer een aantal pootloze segmenten. Het laatste segment heeft één 'poot', de naschuiver. Bij de bastaardrups hebben alle segmenten pootjes, bij echte rupsen is er een tussenruimte. Dit is de makkelijkste manier om echte rupsen en bastaardrupsen uit elkaar te houden.

Nachtvlinders

De helmkruidvlinder en de kuifvlinder zijn nauw verwante nachtvlinders die sterk op elkaar lijken. De mooie rupsen zijn witblauw met gele vlekken en zwarte stippen, de vorm van de zwarte stippen is van belang voor het onderscheid tussen de twee soorten. De helmkruidvlinder komt vooral voor op de zandgronden van het binnenland en af en toe daarbuiten. De kuifvlinder zit vooral in de duinen. De rupsen en de vlinders zijn vaak op knopig helmkruid te vinden maar komen ook op zwarte toorts en vlinderstruik voor. Altijd weer een geluksmoment als je ze tegenkomt!